

УДК 371.2 (09)

Дуплійчук О.М.

Житомир, Україна

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

У статті розглядаються питання професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога; вивчається місце професійно-педагогічної підготовки в загальній структурі професійної підготовки вчителя-філолога; визначається зміст поняття “професійно-педагогічна підготовка”; аналізуються підходи вчених до дефініції досліджуваного поняття.

Ключові слова: професійна підготовка, професійно-педагогічна підготовка, вчитель-філолог.

Сучасні тенденції розвитку мовної освіти на початку XXI століття передбачають міжнародну інтеграцію в оновленні цілей і змісту навчання у вищих навчальних закладах. Європеїзація мовної освіти і орієнтація на фундаментальні цінності західної культури як один з напрямків удосконалення української освітньої системи, висуває високі вимоги до професійно-педагогічної підготовки вчителів-філологів, оскільки має установку на підготовку фахівців нової генерації, здатних до активного життя в умовах плюрilingвізму і полілогу культур.

“Нового вчителя” характеризує висока ступінь автономності і креативності, що проявляється, поряд з високим рівнем професійної компетенції, в таких якостях як гнучкість професійного мислення, мобільність і адаптивність до інноваційних ситуацій професійної діяльності, постійне професійне удосконалення, здатність працювати в команді, співпрацювати з іншими, вміння приймати відповідальні рішення, брати на себе ініціативу. Зазначене певною мірою стосується професійно-педагогічної підготовки вчителя-філолога, здатного самостійно працювати над вивченням не тільки

рідної, але й іноземної мови, підтримувати і постійно поновлювати свої знання, удосконалювати вміння, розвивати комунікативну і інформаційну культуру.

Дослідження процесу формування професійно-педагогічної підготовки вчителя, обґрунтування його наукових засад передбачає вивчення її в єдиній системі професійної підготовки, що поєднує самостійні, але взаємозалежні підсистеми.

Проблемі професійної підготовки вчителя в системі вищої освіти присвячено багато наукових праць вітчизняних педагогів, зокрема дослідження О.Є. Антонової, О.А. Дубасенюк, С.С. Вітвицької, О.М. Семеног, В.А. Калініна, В.О. Сластьоніна. Питання професійної підготовки майбутніх учителів-філологів досліджували І.М. Бакаленко, А.А. Береснєв, Н.І. Гез, Л.В. Калініна, С.Ю. Ніколаєва, Є.І. Пасов, І.В. Соколова.

Метою даної статті є спроба розкрити сутність професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя-філолога в умовах інтеграції освіти і культури, що визначається основним принципом реформування української сучасної освіти.

З точки зору педагогічного тлумачення поняття “підготовка” у словнику трактується як “діяльність, спрямована на навчання, надання необхідних знань” [12, с. 202]. Аналіз сучасної педагогічної літератури з проблеми досліджуваного категорійного поняття засвідчив, що найчастіше професійну підготовку визначають як процес формування фахівця певної галузі діяльності, оволодіння ним певним родом занять, професією. Слід також зазначити, що учені-педагоги ототожнюють професійну підготовку з професійною освітою, яка містить поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи в певній сфері людської діяльності.

Більшість вчених традиційно розглядає *поняття професійної підготовки в системі загальнопедагогічної підготовки*, сконцентрованої навколо знань:

– єдність теоретичної і практичної готовності до педагогічної діяльності, що забезпечує взаємозв'язок методологічної, спеціальної, загальнопедагогічної, психологічної, професійно-етичної, дидактичної й методичної підготовки вчителів, формування в студентів сучасного стилю цілісного науково-педагогічного мислення, готовності до професійної самоосвіти [7, с. 63].

– оволодіння більшим обсягом суспільно-політичних і наукових знань з навчальної дисципліни й суміжних галузей науки, володіння високим рівнем загальної культури, знання педагогічної теорії, загальної, вікової та педагогічної психології, здатність до врахування умов розв'язання цього педагогічного завдання й самокритичного аналізу результатів, формування широкого кола знань і навичок виконання відповідних дій, що є компонентом конкретних видів навчально-виховної діяльності.

– засвоєння системи професійних знань, вмінь, навичок, формування соціально-значимих і професійно важливих якостей [3].

– система, що характеризується взаємоузгодженням її компонентів: теоретичної й практичної підготовки із суспільних наук, педагогічних, психологічних, спеціальних дисциплін та методики викладання.

– результат засвоєння системи професійних знань, усвідомлення особистісного змісту цих знань, формування основних загальнопедагогічних вмінь (аналітико-діагностичних, прогностичних, конструктивно-організаторських, комунікативних, рефлексивних), розвитку найважливіших професійно-особистісних якостей (емпатії, емоційної стійкості) , становлення на цій основі особистості педагога як професіонала [6].

Вчені одностайно сходяться на думці, що підготовка майбутнього вчителя, незалежно від спеціальності, здійснюється при тісній єдності всіх структурних компонентів професійної підготовки. Педагог у ВНЗ отримує два види підготовки: професійну і кваліфікаційну, внаслідок чого вчителя по професії

називають педагогом, а по кваліфікації – вчителем по предмету, який він викладає.

Ми ставимо завдання – визначити сутність професійної підготовки сучасного студента-словесника, майбутнього викладача філологічних дисциплін.

Огляд педагогічної літератури засвідчує, що за структурою професійна підготовка майбутніх вчителів філологічних дисциплін складається з *інваріантної частини*, до якої входять теоретико-методологічна, психолого-педагогічна, науково-дослідна підготовка, та *варіативної частини*, в основі якої – спеціальна підготовка. Проаналізувавши структуру комплексної професійної підготовки в вищому навчальному закладі та вивчивши ряд науково-педагогічних досліджень, що стосуються теми професійної підготовки вчителів взагалі й учителів-філологів зокрема, розглянемо складові компоненти професійної підготовки вчителя-філолога та їх взаємозв'язок з предметними дисциплінами. (рис. 1.1)

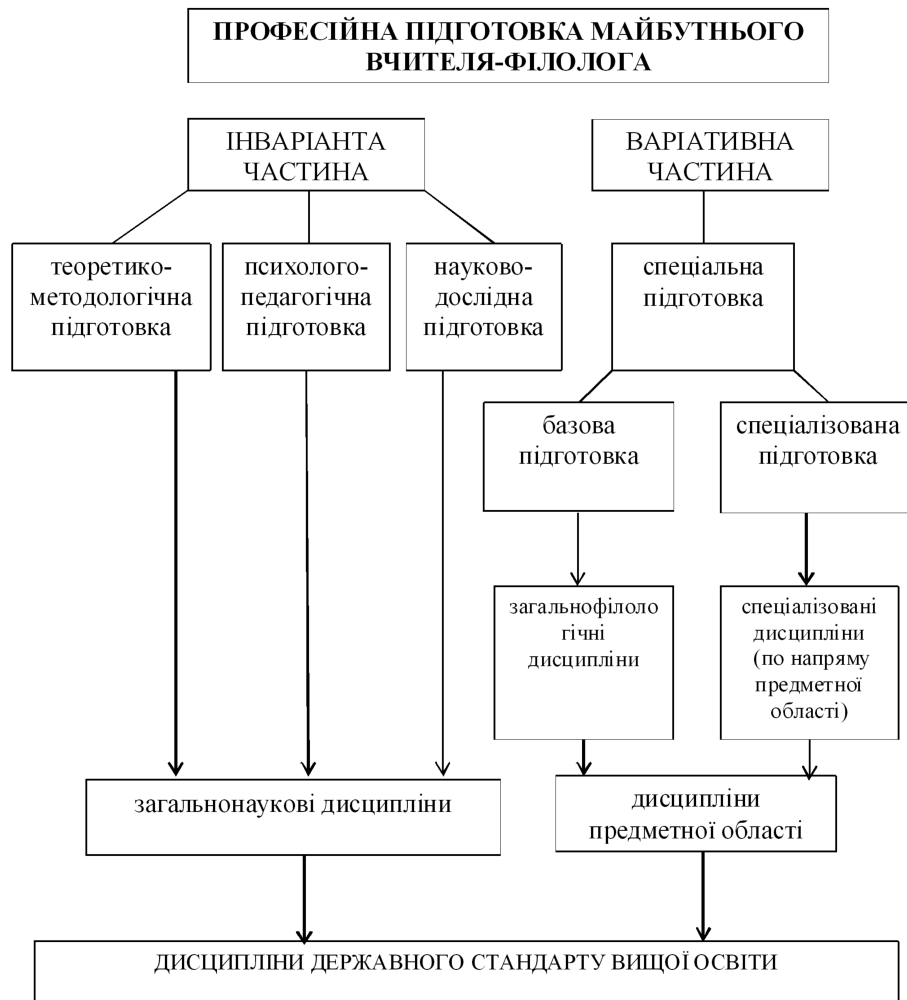

Рис. 1.1. Структура професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога

Як видно з рис 1.1., професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога представляється нами як сукупність інваріантної та варіативної частини. Інваріантна (обов'язкова) частина включає: фундаментальні знання з філософських, психолого-педагогічних і методичних дисциплін, технологічні

знання та професійно-педагогічні вміння. Варіативна частина узагальнює облік власного профілю наукової підготовки студента, його особистісних інтересів та нахилів.

Інваріантна частина – це стандартний мінімум у структурі професійної підготовки для педагога будь-якого профілю, представлений єдністю теоретико-методологічної, психолого-педагогічної та науково-дослідної підготовки.

Теоретико-методологічна підготовка передбачає оволодіння майбутнім вчителем компонентами освіти: базовий компонент знань, умінь, навичок; навчально-професійні, пізнавальні вміння загального характеру; світоглядні знання і якості особистості. В процесі теоретико-методологічної підготовки студенти оволодівають теоретичними знаннями педагогічної професії – основами наук, що застосовуються в даній професії; поняттями і категоріями професійної направленості.

На думку В.І. Загвязинського, В.В. Краєвського, В.О. Сластьоніна та інших, *психолого-педагогічна підготовка* є ядром професійної підготовки майбутнього вчителя будь-якої спеціальності і спрямована на розвиток педагогічної самосвідомості майбутнього вчителя, його творчої індивідуальності, яка проявляється у способах аналізу, проектування, моделювання, реалізації і рефлексії педагогічної діяльності. Психолого-педагогічна підготовка забезпечує майбутніх вчителів-філологів фундаментальними знаннями в області педагогіки і психології, які передбачають оволодіння закономірностями психічного розвитку дитини, проектуванням і моделюванням навчально-виховного процесу, різними технологіями навчання, виховання і управління, основами педагогічної і психологічної культури.

Науково-дослідна підготовка забезпечує набуття студентами теоретично обґрунтованого уявлення про професійну компетенцію вчителя-філолога, про методику викладання мови, її дослідницький апарат і зв'язок з іншими науками, про цілі, зміст, засоби і технології навчання філологічних дисциплін. Саме

науково-дослідна підготовка уможлиблює визначення тих прийомів, форм і засобів навчання, які приведуть до успішного вирішення педагогічних задач.

В основі варіативної, тобто змінної, частини професійної підготовки лежить *спеціальна підготовка*, що реалізується з урахуванням особливостей наукового профілю, в нашому випадку – філологічного. Найбільш ефективно спеціальна підготовка реалізується в комплексі з базовою та спеціалізованою предметною підготовкою, у ході якої відбувається оволодіння теоретичними і практичними знаннями, притаманними кожній вузькій професії, формування системи умінь і навичок, розвиток здібностей і надбання професійного досвіду.

Перелік навчальних дисциплін спеціальності (загальних) та навчальних дисциплін фахового спрямування (по напрямку предметної області) визначається державним стандартом вищої освіти (освітньо-професійною програмою підготовки) і вивчається протягом усього терміну навчання з дотриманням структурно-логічної послідовності підготовки фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Отже, основним завданням професійної підготовки майбутнього філолога є підготовка компетентного спеціаліста, який володіє як інваріантними, базовими загально-педагогічними знаннями і вміннями, так і спеціальними знаннями і вміннями з дисциплін предметної області, які в подальшому буде викладати.

Аналіз сучасних досліджень, присвячених проблемі професійної підготовки вчителів, дозволив в межах даної статті обґрунтувати поняття професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя-філолога та обумовити основні підходи до визначення її змісту. Професійно-педагогічна підготовка випускника ВНЗ – майбутнього вчителя-філолога розглядається нами як результат вищої філологічної освіти.

Як свідчить аналіз цього питання вченими у провідних зарубіжних країнах, у суспільстві відбувається перенесення акценту з формальних факторів підготовки й освіти сучасного працівника на соціальні цінності його

особистісних якостей, здатності до саморозвитку особистості. Саме тому в основу *першого підходу* до обґрунтування професійно-педагогічної підготовки покладено дослідження вчених, які розглядають її як *соціальне динамічне утворення*. Прихильники цього підходу трактують професійно-педагогічну підготовку як сукупність соціальних знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують успішність роботи з певної професії [8, с.382].

Так, наприклад, Т.Д. Сидоренко вважає, що професійно-педагогічна підготовка – це широка за своїм змістом категорія, яка ґрунтується на загальній підготовці особистості, інтегративна підсистема в цілісній соціальній системі, а тому вона, як вся підготовка у цілому, діалектично взаємопов'язана із суспільними процесами та явищами, які відбуваються сьогодні, і обумовлена законами суспільного розвитку. У ній подані разом професійні та людські якості вчителя. Це показник сформованості різних видів його професійно-педагогічної підготовки, умова і результат ефективної педагогічної діяльності [9, с.7].

Другий підхід у дослідженні трактує категорію професійно-педагогічної підготовки як *творчий і культурний феномен*, який є результатом розвитку і освіченості особистості. Представник цього напрямку, вітчизняний вчений І.Ф. Ісаєв розглядає професійно-педагогічну підготовку як міру та засіб творчої самореалізації особистості вчителя в різноманітних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямовану на засвоєння, передачу й створення педагогічних цінностей та технологій [4, с.56].

С. С. Вітвицька визначає поняття “підготовка до педагогічної діяльності” як об’єктивний творчий процес, що ґрунтується на закономірностях, які зумовлені потребами соціально-економічного й культурного розвитку суспільства, стратегічними завданнями реформування педагогічної освіти в Україні [2].

В свою чергу, І.В. Соколова наполягає, що результатом професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя-філолога є

опанування ним таких соціокультурних цінностей, як: особистісні цінності людини, яка перебуває в постійному діалозі із собою, з іншими людьми, національною культурою, культурами країн, мова яких вивчається; цінності педагогічної діяльності; цінності культури спілкування державною, рідною, іноземною мовами; цінності освітнього середовища факультету, вищого навчального закладу, а також педагогічної практики, де відбувається формування майбутнього фахівця; цінності культури особистості (правової, педагогічної, психологічної, екологічної, економічної, естетичної) [11, с.23-24].

Прихильники *третього підходу* розглядають поняття професійно-педагогічної підготовки з позицій *діяльнісного підходу*. У розумінні цієї групи вчених професійно-педагогічна підготовка становить сукупність об'єктивно необхідних педагогічних знань, знань з психології, професійних умінь, педагогічного мислення, спостережливості, самооцінки тощо.

Г.В. Амбросимова характеризує професійно-педагогічну підготовку вчителя як процес навчання студентів у системі навчальних занять із педагогічних дисциплін і результат, який характеризується певним рівнем розвитку особистості вчителя, сформованістю педагогічних знань, умінь, навичок. Автор наголошує, що професійно-педагогічна підготовка являє собою рівень, якісний і результативний показник сформованості професійних педагогічних знань, навичок володіння предметом і вміння їх реалізації в діяльності [1, с.15].

Найбільш повне трактування професійно-педагогічної підготовки, на нашу думку, окреслене представниками *четвертого підходу*, які розглядають цю категорію з точки зору *системного підходу*.

Системний підхід до вивчення професійно-педагогічної діяльності вимагає розглядати її як компонент метасистеми, у ролі якої виступає педагогічна система. Такий підхід, реалізований у дослідженнях Н.В. Кузьміної, Л.Ф. Спіріна та ін.

Так, наприклад, В.І. Лозова розуміє професійно-педагогічну підготовку як систему, яка характеризується взаємозв'язком та взаємодією структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності студента до професійної діяльності [5, с.144].

Г.В. Троцько у своїх дослідженнях розглядає професійно-педагогічну підготовку як підсистему професійної підготовки вчителя, визначаючи її як: сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, які дозволяють виконувати роботу в певній галузі діяльності; цілісну динамічну освіту, яка складається із взаємопов'язаних компонентів: мети, навчання, змісту освіти, мотивів навчання, діяльності викладача та діяльності студентів, технології і результату навчання [13].

В.О. Сластьонін відзначає необхідність розгляду процесу професійно-педагогічної підготовки вчителя як цілісного явища. Дослідник наголошує, що професіограма майбутнього педагога повинна включати наступні компоненти: соціально-психологічні; особистісні та етико-педагогічні якості; вимоги до психолого-педагогічної підготовки; спеціальна та методична підготовка як специфічні компоненти, що розкривають досить повно необхідні знання, вміння та навички. Вчений зазначає, що формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя, у тому числі вчителя-філолога, означає навчати студентів конкретній справі, а не наукам взагалі [10].

Подібну думку простежуємо в дослідженнях російського вченого З.О. Шварцмана, де професійно-педагогічна підготовка розглядається як система, що поєднує три підсистеми, пов'язані між собою за змістом і за способом реалізації: 1) теоретичну; 2) практичну; 3) дослідницьку.

1. Теоретична підготовка включає курси введення в спеціальність, педагогіки, психології, методики виховної роботи, методики викладання спеціального предмету, спецкурси, спецсемінари.

2. Практична підготовка полягає в проходженні усіх видів педпрактики: виховної практики в літніх оздоровчих таборах; навчально-педагогічної практики (носить пасивний характер, студенти є спостерігачами навчально-виховного процесу); педагогічно-виробничої практики (відбувається в активній формі, під час якої практиканти мають проводити власні уроки, виховні години і відвідувати уроки студентів-колег з детальним аналізом).

3. Дослідницька підготовка складається з участі в роботі дослідницьких лабораторій, науково-методичних семінарів, виконання рефератів і курсових робіт, доповідей [14].

Підхід З.О. Шварцмана до проблеми трактування професійно-педагогічної підготовки найбільш повно відповідає стандарту професійної підготовки вчителя-філолога в Україні, і є найбільш близьким до цілей нашого дослідження. Розвиваючи погляд науковця у визначенні сутності професійно-педагогічної підготовки, ми виділяємо її як цілісне самокероване утворення, яке організується у процесі інтеграції її основних компонентів.

В плані перспектив дослідження передбачається вивчення основних компонентів професійно-педагогічної підготовки: *когнітивного, інтенційного, методичного, особистісного та рефлексивного*. Зважаючи на те, що стаття не розкриває всіх аспектів зазначеної проблеми, тому смислове трактування кожного компонента професійно-педагогічної підготовки для вчителя-філолога потребує подальшої деталізації.

Література:

1. Абросимова Г. В. Интегративно-компонентный подход к процессу подготовки будущих учителей к педагогическому творчеству. Новые исследования в педагогических науках / Г. В. Амбросимова. – М.: Педагогика, 1991. – 96 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою магістратури / Вітвицька С. С. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

3. Зеер Т.В. Профессиональное становление личности инженера-педагога. - Урал, 1988; Кудрявцев Т.В. Психолого-педагогические проблемы высшей школы // Вопросы психологии. – 1981. - № 2
4. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. – М.: Академия, 2004. – 240 с.
5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання навч. посібник [для студентів пед. навч. закладів] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків: “ОВС”, 2002. – 400 с.
6. Орлов А.А. Педагогика: концепция и учебная программа курса для студентов пед. вуза [Текст] / А.А. Орлов. – Тула: Изд-во ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 2001. – 34 с.
7. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. / [В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко и др.]. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
8. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений / [под ред. Н. В. Межерикова]. – Ростов н/Д: Изд-во РГПУ, 1998. – 544с.
9. Сидоренко Т. Д. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Т. Д. Сидоренко ; Криворізький держ. пед. ін-т. – Кривий Ріг, 2002. – 20 с.
10. Сластенин В.А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование: Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / под ред. В.А. Сластенина. – М. : МГПИ, 1982. – 182 с.
11. Соколова І. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями: монографія / за ред. С.О. Сисоєвої// МОН України. АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. - Маріуполь - Д.: АРТ-ПРЕС, 2008. – 400 с.

12. Соціолого-педагогічний словник/ За ред. В.В.Радула. – К.: “ЕксОб”, 2004. – 304 с.

13. Троцко Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки”, 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Г. В. Троцко. – К. : Інститут ПППО, 1997. – 54 с.

14. Шварцман З.О. Профессионально-педагогическая подготовка учителя в университете. Томск: Изд. Томск, ун-та, 1991. – 128 с.

Дуплійчук О.Н.

Сущность профессионально-педагогической подготовки будущего учителя-филолога

В статье рассматриваются вопросы профессиональной подготовки будущего учителя-филолога; изучается место профессионально-педагогической подготовки в общей структуре профессиональной подготовки учителя-филолога; определяется содержание понятия “профессионально-педагогическая подготовка”; анализируются подходы ученых к дефиниции исследуемого понятия.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессионально-педагогическая подготовка, учитель-филолог.

Dupliichuk O.

The essence of professional pedagogical training of prospective teachers philologists

The article deals with the problems of professional training of prospective teachers philologists. A special attention is given to the place of professional pedagogical training in the context of general structure of professional teachers' training. The author defines a term “professional pedagogical training” and analyzes approaches of scientists to define the notion under consideration.

Keywords: professional training, professional pedagogical training, prospective teachers philologists.